

ZAPISI O GRADOVIMA

„Ćehotina i Drina – i među njima Foča“

Ćehotina govorila Drini: pričekaj me sutradan do podne, dok ja dođem mutna i krvava... i tako dalje; mutna jeste dolazila, ali ne zna se da je nekad dolazila i krvava. Dolazi Drini s desne strane, manja je i tanja od nje i boje je drukčije – nije zelene, kao što je zelena Drina. Drina se nekad i zvala – Zelenika, i to je bilo njeno slavensko ime. Kako je i kada nastalo ime Drina, ne zna se. Legendama nije vjerovati, ali nije nekorisno pomenuti ih – evo jedne o imenu Drine: kad su Turci prodrli u Bosnu, prvo su morali preći Drinu – koja im se učinila duboka. Dubok na turskome kaže se – „derin“, pa je prema tome ime Drine nastalo od „erin“, to jest dubok. A može biti da nije tako, kako ova legenda kaže – nego da je Drina riječ ilirska i da znači isto što i „drim“, to jeste zelen; pa otud i ime Drimu, što bi značilo zelena voda. Ovdje od „drim“ ili „drin“ nastalo je ime Drina, što takođe znači zelena voda. Tek, bilo kako bilo, Drina je naša najljepša rijeka; i nijedna u pjesmi nije opjevana koliko je to rijeka Drina... Nju ne ruži ni ono što kažu: „Niko ne ispravi krivu Drinu!“

O Ćehotini se ne može izvesti nikakva priča – do ta: da je to voda valovita i plahovita kad nadođe, a njoj često padne na um da nadođe, i – kako to pjesma kaže: „...da poplavi Aladžanske dvore.“ To kad ih je poplavila bilo je 1731. godine. Uz taj povodanj odnijela je 200 kuća, dva mosta, cijelu čaršiju, hanove i dućane i opustošila grad Foču. Ovdje – kad uđe u Foču, Ćehotina uspori svoj tok, predaje se zelenoj Drini i za nju je to – kraj! – i ona ovdje kao da kaže: kad prođem kroz Foču, ne žalim da umrem!...

Jer Foča je jedan vrt, jedna bašča, jedan ljubak i pitom grad, u koji su – i to izdaleka, ljudi dolazili da tu, ako ništa drugo, a ono umru! I čije kosti sve tu ne leže – leže još od davnih davnina, iz vremena stećaka... – kosti „starih dobrih Bošnjana.“ Na njihovim nadgrobnim pločama lukovi su, strijele, mačevi – i znaci koji su kasnije dolazili, tek svi stari, i zbog toga jedna istorija...

Foča je bila naselje još u srednjem vijeku, u kojem se prodavala dubrovačka roba, držali vašari – trgovalo stokom, nakitima i oružjem – svim i svačim. Nedaleko od nje je Tjentište, što je došlo od latinske riječi „tenta“, a što znači šator – što, odnosno, znači da je tu bila carinarnica. I cio ovaj kraj istorijski je, jer ovdje – kod Ustikoline, Turci su prvi put prešli Drinu i počeli s osvajanjem Bosne. Iz ovog su kraja Pavlovići, Borovinići, Čengići, Kukavice, – pa onaj paša Kukavica koji je dvaput na Bosni bio vezir, i po kojem je ostala pjesma: „Jadna Bosno, šta si dočekala, da u tebi dvije ptice sude – Kos kadija, paša Kukavica!“ Sava Vladisavić, takođe čovjek iz ovoga kraja, bio je ruski ambasador u Kini, a Sinan-paša Borovinić osvojio je, kao oficir sultana Selima II Egipat i tamo i umro.

Dugo vremena Foča je bila jedan od najvećih gradova na putu ka Carigradu i mjerila se sa Serdikom, to jest Sofijom; bila je sjedište hercegovačkog sandžaka i glavno upravno i trgovačko mjesto sve dok to nije postao Mostar. Ovdje u Foči bilo je sjedište i upravnika svih carskih rudnika na području Srbije, Bosne i Makedonije i zbog toga i nije čudo što su se u njoj još rano razvili razni zanati – a s njima bogat i lijep grad, o kojem će putopisci s divljenjem zapisivati: da ima 2000 kuća, da ima sedamnaest mahala, da ima kupatila, hanove, besplatne kuhinje i karavan-saraje, da ima...

Ali – koliko god se neko mogao diviti lijepim kućama i bogatim trgovima i dućanima. Isto toliko divljenje izaziva i mjesto u kojem je položen ovaj grad. To su bregovi koji ga okružuju, a po kojima su četinari – tako da se grane borovine jedva dodiruju s granama jabuka, a kad se to svoje nađe zajedno, onda je to jedinstvena slika.

Ako se Sarajevo moglo hvaliti svojim bogatstvom, Mostar svojim učenim ljudima, Livno svojim dobrim konjima, Banja Luka dobrim pjevačima – a ono se Foča mogla hvaliti svojim dobro iskovanim sabljama i jataganima... Fočanski majstori od ovoga zanata bili su čuveni nadaleko – jer gotovo niko „s ove strane mora“, nije umio vezom izvesti, šarom išarati, dragim kamenjem i sedefom iskititi balčake i korice sabalja kao oni. Stoga se vjeruje da je njihova sablja „fočanka“ bila jednaka sablji „dimiskiji“, koja se kovala u Damasku, a stizala ovamo u Bosnu.

Džamija Aladža u Foči

Ali – najbolji majstor u ovome gradu svakako je bio zidar koji je zidao džamiju Aladžu; jednu od najljepših džamija u Bosni. Tome graditelju bilo je ime Ramadan-aga i bio je jedan od učenika velikog turskog neimara Sinana Mimara, koji je izgradio na stotine prekrasnih građevina u Aziji i Trakiji, a njegovi učenici i kod nas: u Pljevljima, Čajniču, Višegradu, Sarajevu, Mostaru, pa i ovu džamiju u Foči. Izgrađena je 1551. godine i – zbog toga što je išarana divnim šarama, kakve se do tada u ovome kraju nisu vidjele, dobila je ime Aladža, što znači – šarena džamija. Sklad linija, mramorni stubovi, portal, kube, čoškovi čošnici, i iznad svega 38 metara visoko tanko minare čine ovu građevinu jedinstvenim biserom u đerdanu inače prelijepe Foče. Djelo je jednog od fočanskih „nazira“ to jest upravnika carskih radnika, kojem je bilo ime Hasan Čelebija.

Rođen je u selu kraj Foče – misli se u Vakufu, odakle je kao dijete odveden u Carigrad i pripreman za janjičara. Legenda o njemu priča ovako: kad je došao u Foču za upravnika, „nazira“ carskih rudnika u Bosni, Srbiji i Makedoniji, sreo je kraj Čehotine – na mjestu gdje će kasnije izgraditi džamiju, jednu staricu kako pere rublje. U razgovoru s njom pitao je koga ima, a ona mu je rekla da je imala sina, ali da joj je sin, još kao dijete, odveden u Tursku za janjičara i da o njemu ne zna ništa. On je onda pitao staricu: je li njen sin imao ikakav znak po kojem bi ga mogla prepoznati – a ona odgovorila da je na mišici imao madež i da bi ga poznala po madežu. A kad je on zasukao rukav i pokazao na mišici znak, starica je – poznavši svoga sina, od prevelike radosti i iznenađenja tu i umrla. I tu gdje je umrla – Hasan Čelebija je rekao da se njemu načini džamija, a njegovoj majci u njenom selu crkva – jer majka mu je bila pravoslavna.

Za vrijeme gradnje Aladže Hasan Čelebija je imao i jedno ovakvo iznenađenje: naime, prema legendi, majstor Ramadan je, pošto je džamiju izidao do krova, najednom iščezao – tako da se mislilo da će građevina ostati bez krova. Poslali su ljude na sve strane da ga traže, ali njega nigdje nije bilo. I tako je prošla cijela godina – a nakon godine eto Ramadana. Na pitanje ktitora Hasana Čelebije gdje je bio, odgovorio je: da treba da prođe cijela godina da se na građevini slegnu zidovi, pa tek onda da se udari krov – ako se gradi građevina za vječnost. Ktitor je dao da se uz džamiju načini i turbe, u kojem će ga, kad umre, sahraniti.

Ćamil Sijarić